درختی که نشان یک امامزاده شد

در میان درختان کهنسال محله کن درختی که در امامزاده شعیب(ع) این محله هست بسیار دیدنی و رشک‌برانگیز است. درختی کهن که طبق تاریخ شفاهی نقل‌شده از اهالی، چندصد سال قدمت دارد. این درخت یکی از جاذبه‌های گردشگری این محله تاریخی است. سال ۱۳۹۹ همین درخت به‌عنوان درخت شاخص در هفته تهران شناخته شد و در بهمن‌ماه ۱۴۰۰ به ثبت ملی رسید.

امین نورقربان، از فعالان فرهنگی محله کن، می‌گوید: «نقل‌قول‌های زیادی درباره این چنار وجود دارد. مهم‌ترین نقل‌قول این است که وقتی امامزاده به شهادت رسید، درخت چناری را برای نشانه در کنار قبر ایشان کاشتند. این رسم در گذشته بسیار متداول بوده است. اگر دقت کرده باشید در اکثر امامزاده‌های تهران درخت چنار کهنسال می‌بینید.»

این تهران بود که چنار را انتخاب کرد

اسماعیل کهرم
بوم‌شناس و فعال محیط‌زیست

هر نقطه‌ای از اقلیم ایران پوشش گیاهی و درختان مختص به‌خود را دارد و فراوانی یک درخت گاهی آن را به نماد یک شهر تبدیل می‌کند. در سروستان استان فارس، سروهای ۲ تا ۳ هزارساله وجود دارد. در همین تهران و در منطقه کن درخت توت بیش از هر درخت دیگری یافت می‌شود. به‌عبارت دیگر، درخت سرو در منطقه سروستان و درخت توت در کن، انتخاب آب و خاک این مناطق است. در نتیجه اقلیم یک منطقه است که تصمیم می‌گیرد چه نوع درختی به نماد آن اقلیم تبدیل شود. با این تفسیر، چنار انتخاب اقلیم تهران و نماد این شهر است. اگر به ۳ یا ۴ قرن پیش برگردیم، سفرنامه‌نویسان خارجی بسیاری در آثار مکتوب خود تهران را چنارستان نامیده‌اند. حتی در حدود ۶ دهه پیش هم که من در حوزه محیط‌زیست کار می‌کردم، خارجی‌های بسیاری در سفر به تهران این شهر را چنارستان می‌نامیدند، چون چنار بیش از هر نماد دیگری برای آنها جلب توجه می‌کرد. این واقعیت تاریخی نشان می‌دهد که تهران در طول قرن‌ها به شهر چنارها معروف بوده و اقلیم این شهر با انتخاب چنار، این‌گونه را در دل خود پرورانده است.

چنار نه‌تنها به زیبایی خیابان‌های تهران می‌افزاید بلکه تأثیر بسزایی در تلطیف هوای این شهر دارد. ریشه‌های چنار مقداری از آب را به برگ و شاخه خود تبدیل می‌کند و مابقی را در فرایند تعریق و تعرق، به‌صورت بخار به محیط‌زیست برمی‌گرداند و زمینه‌ساز لطافت فضا می‌شود. به‌عنوان مثال، کافی است از دود و دم خیابان‌های اطراف پارک شهر به داخل این پارک که مملو از چنار است قدم بگذارید تا تغییر هوا را به‌صورت ملموس درک کنید.

یکی از ویژگی‌های چنار ریشه خاص آن است. ریشه‌های چنار در خاک نفوذ می‌کند و با جذب آب‌های زیرزمینی که ما به آن دسترسی نداریم، زمینه‌ساز لطافت هوا می‌شود. چنار در تهران امتحان خود را در طول قرن‌ها پس داده است، پیشنهادی برای مدیریت شهری دارم. در دوران کودکی من، از پیچ‌شمیران ماشین‌هایی بود که مسافران را به پل تجریش می‌رساند. در طول این مسیر، باغ‌های متعدد و وسیعی از چنار وجود داشت. اگرچه اکنون دیگر جای آن باغ‌های چنار را برج‌ها و خیابان‌ها گرفته است اما هنوز هم برای تبدیل این شهر به چنارستان دیر نیست. تصور کنید به جز خیابان ولیعصر(عج) که چنارهایش در طول یک مسیر طولانی انگار دست یکدیگر را گرفته‌اند و با چنارهای آن‌سوی خیابان آلاچیقی به طول چند کیلومتر تشکیل داده‌اند، یک خیابان دیگر از تهران را نیز به چنارستان تبدیل کنیم. به‌عبارت دقیق‌تر، چرا تهران یک خیابان ولیعصر(عج) دیگر با چنارهای بلندبالا نداشته باشد؟

گزارشی از موزه سبز تهران و دیدار با شاهدان خاموش چندصدساله یک محله تاریخی

کن
میراث‌دار چنارهای پایتخت

سمیرا نشلی

کن؛ میراث‌دار چنارهای تهران. در روزگاری که درختان چنار تهران حال خوشی ندارند، این لقب به‌واقع شایسته محله‌ای است که چنارهای بسیاری را در خود حفظ کرده است. چنارهای این محله بلندقامت و استوار ریشه‌هایشان را از خنکای قنات‌ها سیراب کرده و سخاوتمندانه سایه‌بان رهگذران شده‌اند.

کهن‌ترین موجودات زنده پایتخت

توصیف کهنسال‌ترین موجود زنده پایتخت راحت نیست. بر تنه قطورش دست می‌کشم، گویی تاریخ را نوازش می‌کنم. آرام و باصلابت ایستاده و تا خورشید بالا رفته است. یقین دارم که چنارهای این محله تاریخ را دیده یا درباره آنها شنیده‌اند. چنارهای یکه‌باغ، چنار امامزاده شعیب(ع)، چنار تکیه سرآسیاب، چنار خانه آیت‌الله تهرانی، چنار حسینیه اسماعیلیون، چنار محله بالون و چنار فرورفته در دیوار حسینیه میانده و ده‌ها چنار دیگری که با قدم زدن در کوچه‌پسکوچه‌های محله با شکوهی وصف‌ناپذیر ایستاده‌اند. اینها گنجینه زنده تهران هستند و اینجا موزه سبز پایتخت است با شاهدان چندصدساله صبور.

حرمت چنار

در یکه باغ باز می‌شود. ابوالفضل عباسعلی، باغدار مهمان‌نوازی است. تیمارداری این باغ معروف از اجدادش به او ارث رسیده است. او عاشق درختان باغ است؛ به‌خصوص چنارهایش. سوگلی باغ او چنار ۹۰۰ساله بلندبالا و چنار ۱۳شاخه‌ای است که دیدنشان برای ما غنیمتی بود. او می‌گوید: «چنار برای اهالی کن از حرمت زیادی برخوردار است. در اکثر باغ‌ها، خانه‌ها، مقابل حسینیه و مساجد و امامزاده‌های محله چنارهای زیادی کاشته شده است. چنار سایه‌سار خوبی دارد. مردمان قدیم کن با کاشتن چنار هم از سایه‌اش استفاده می‌کردند، هم از چوبش.»

فوت‌وفن تیمارداری

زمین‌های یکه‌باغ از زمین‌های معروف حاج ملاعلی کنی بود که پدر پدربزرگ عباسعلی آبادش کرد. عباسعلی می‌گوید: «اگر می‌بینید درختان اینجا با طراوت هستند و چنارهایش این‌چنین استوار باقی‌مانده‌اند، حاصل تلاش مردانی است که با دست خالی از رودخانه سنگ می‌آوردند و باغ را سنگ‌چین می‌کردند تا مبادا گزندی به درختان برسد.» باغدار خوش‌صحبت می‌گوید: «چند سال پیش شبانه خبر دادند چنار را آتش زده‌اند. سراسیمه به باغ رفتیم. نمی‌دانم کدام از خدا بی‌خبری این کار را کرده بود. آتش تنه چنار را احاطه کرده بود. اگر دیر رسیده بودیم درخت از بین رفته بود. خیلی‌ها از من تقاضا می‌کنند تا این فضا را برای گردشگری و بومگردی آماده کنم تا همه بتوانند چنارهای معروف این باغ را ببینند، ولی خوب می‌دانم که خیلی‌ها هنوز قدر این گنجینه سبز را نمی‌دانند. به‌نظرم هر قدر پنهان‌تر باشند، سالم‌تر می‌مانند.»

عبدالله درویش، از فعالان فرهنگی محله کن نیز همراهی‌مان می‌کند؛ «کنی‌ها چنارها را بیشتر در محدوده رودها و قنات‌ها می‌کاشتند تا هم درختان تنومندی داشته باشند و هم ریشه‌های چنار در خاک فرورفته و همچون سیل‌بندی قوی عمل کند.» او درباره چنارهای اطراف حسینیه‌ها و مساجد می‌گوید: «از چوب چنارها برای آتش کردن و بافتن حصیر برای حسینیه‌ها استفاده می‌شد. از طرفی حسینیه‌ها در قدیم دیوار نداشت، دورتادورش را پارچه می‌کشیدند. درختان کن سایه‌بان خوبی برای مراسم عزاداری بودند. چادرها را هم به شاخه‌های درخت می‌بستند.»

محال بود که چناری بریده شود و چناری جایش کاشته نشود. درویش می‌گوید: «پدرم می‌گفت شاخ و برگ درخت چنار را باید شبانه چید تا درخت خواب باشد و درد را احساس نکند.»

گنج سبز محله

درویش به تنه چنار ضربه‌ای می‌زند؛ «آمار دقیقی در دسترس نیست ولی به گمانم بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ چنار در این محله وجود داشته باشد. چنار درخت عجیبی است. خاصیت جوان‌سازی دارد، یعنی هرسال بعد از پوسته‌ریزی، پوست جدیدی از آن باقی می‌ماند.»

آب‌وهوای تهران دیگر نوازشگر چنارها نیست. درویش می‌گوید: «ببینید چه بر سر آب‌وهوای تهران آمده است که این درخت مقاوم و سازگار هم نمی‌تواند همچون گذشته طراوتش را در این شهر حفظ کند. گرمای شهر خزان زودرس درختان چنار را به همراه داشته است. خوشبختانه به مدد باغداران کاربلد محله کن و خاک مساعد و آب قناتش حال چنارهای این محله خوش است.»